

Elio Vitorini: »Gradovi svijeta«,
prevod Karmen Miličić,
»Veselin Masleša«, Sarajevo 1980.

Piše: Tvrtko Kulenović

Postoji ogromna disproporcija između našeg poznavanja književnosti najbližih suseda, Italijana, i poznavanja »vodećih« književnosti, na primer francuske ili američke. Ta disproporcija nije ničim opravdana, jer ako je italijanska književnost u devetnaestom veku i zaostajala za ostalim velikim književnostima, u dvadesetom je to bogato »nadoknadila« i danas nesumnjivo spada među najzanimljivije na svetu.

Iako su Italijani, bar kad je u pitanju proza, kod nas dosta prevedeni, još uvek postoji znatna razlika između onoga što je prevedeno i onoga što bi trebalo prevesti. Elio Vitorini je jedan od takvih pisaca koje čak dobro poznajemo, ali koje bi vredelo još upoznati, kako to i roman »Gradovi svijeta« pokazuje. Za čitavu jednu generaciju njegovi »Razgovori na Siciliji« predstavljali su događaj i otkriće ravno naboljim romanima takozvane američke »izgubljene generacije«, koja se otprilike upravo u isto to vreme kod nas otkrivala. Imali smo zatim prilike da upoznamo i druga njegova dela (»Simplon namiguje Frejus«, »Ljudi i neljudi«), ali »Gradovi svijeta« pokazuje da je iza ovog velikog i neobičnog pisca, žestokog antifasista, partizanskog borca i dugogodišnjeg Musolinijevog zatočenika ostalo još toga što bi vredelo upoznati.

Istina je da je ovaj roman i Italijanima zadugo ostao nepoznat, objavljen je tek posle autorove smrti, a kasnije je preuzet od renomirane francuske (Galimardove) edicije »Iz celog sveta«.

»Gradovi svijeta« jesu roman-karusel u kojem likovi, puno njih i često u parovima, lete oko nevidljive osovine, povremeno se pojedini među njima susreću, prepliću i ponovo razilaze. Pisac, koji je u delu osetan i prisutan, na te događaje gleda s vremenske distance koja nije fiksirana, vremenski odnos između njega koji piše i onoga o čemu piše niti je uvek isti, niti je uopšte jasan, pa se kao posledica toga dobija čudesna, u literaturi retko ostvarivana i teško ostvariva slika stvari koje kao da su obavijene nekom izmaglicom, kao da je na zamagljenom prozoru voza (i ta metafora voza je vrlo umesna, jer je čitava knjiga jedno veliko putovanje, gotovo svih njenih glavnih likova) neko rastro samo jednu malu neravnu pukotinu i kroz nju gleda u život što promiče. Čudesan spoj je ostvaren u tom romanu koji predstavlja istovremeno roman o putovanju, o kretanju, o menjanju mesta i lepog jezi (»Lepoj bolesti«, kako je jednu svoju sličnu knjigu naslovio poljski pisac Jastrun) koju to stanje sobom donosi, i istovremeno roman o svojoj užoj domovini, o Siciliji, koju je Vitorini neprestano nosio u srcu i u delu, mada je umro na sasvim drugom kraju Italije, na severu.

To je, takođe, izuzetan realistički roman, u onom savremenom smislu te reči koji ne podrazumeva toliko neku obuhvatnu »sliku sveta« (kao što je bio slučaj u realističkom romanu devetnaestog veka), koliko osećanje za životni detalj, upečatljiv i autentičan, koji je u stanju da sobom sugeriše čitav jedan svet. Tu stvaralačku tehniku Vitorini je »naučio« od velikih američkih pisaca njegove generacije, koje je obožavao i za čiju je popularizaciju u Italiji vrlo mnogo učinio, ali je, s druge strane, neophodne preduslove za njeno usvajanje nosio u sebi, u svom sećanju na detinjstvo, na taj čudesni prastari prirodni i ljudski pejzaž u kojem je ugledao svet, na Siciliju. *Prisutnost stvari* je nešto što se čudesno oseća u Vitorinijevom pripovedanju: stvari koje je sobom donelo novo doba industrijalizacije i koje unose nove nemire u ljude, i stvari koje potiču iz tog prastarog pejzaža i koje su gotovo sve vezane za zemlju, za njene proizvode (razgovor o siru, na primer, predstavlja minijaturno književno remek-delo), za njen mit tako duboko usađen u dušu sicilijanskog čoveka. Te »stvari«, ove poslednje naročito, tako su sigurne, tako večne da se ljudski život na njihovom fonu intenzivno oseća kao prolazan, što daje, opet, jednu specifičnu dimenziju romanu koji se i na ovom planu oseća kao dvostruk: prepun je aktivizma, pokreta koji je možda rezultat američkog uticaja (i koji je, na primer, u knjizi »Simplon namiguje Frejus« ostavio negativnog traga na Vitorinijevu umetnost, približavajući je reportaži), ali je taj aktivizam utopljen u melanholiju koja je deo većitog duha i sudbine sicilijanskog čoveka, deo njegovog vekovnog siromaštva. Vitorini ima autentično, sicilijansko osećanje za siromaštvo kao čovekovo stanje, za njegovu tugu, za društvenu nepravdu koju ono podrazumeva, ali i za njegovu čistoću koja se nikakvim bogatstvom ne može nadoknaditi.

Jasno se oseća da su »Gradovi svijeta« nedovršen roman, ne toliko u tom smislu što »nema kraja«, koliko u tom smislu što je »nepročišćen«, sadrži suviše materijala, razlikuje se od poznatih Vitorinijevih romana. No, u tome treba gledati i njegovu prednost koja, čini se, preteže nad ovim nedostacima: pitanje je bi li se onaj, na početku pomenut, dojam »izmaglice«, koji se pokazuje kao jedno od najboljih umetničkih svojstava ove proze, sačuvaao u sadašnjem obliku i intenzitetu da je autor stigao da roman do kraja »pročišti«.

Dragan Klaić: »KRECOVA DRAMATURGIJA —
društvena određenost Krecovih likova«
SRPSKO NARODNO POZORIŠTE —
DRAMSKI CENTAR, Novi Sad 1980/81.
Piše: Radoslav MILENKOVIĆ

Srpsko narodno pozorište — Dramski centar, u sezoni 1980/81. godine, nudi nam na čitanje neveliku knjižicu od pedeset i nekoliko stranica A5 formata, odštampanu šapirografom, pretencioznog naslova »KRECOVA DRAMATURGIJA — društvena određenost Krecovih likova«, a kao njezin autor potpisuje se dr Dragan Klaić, predavač istorije svetske drame i pozorišta na beogradskom Fakultetu dramskih umetnosti. Budući da se radi o autoru vrlo prisutnom u tekućoj pozorišnoj kritici i o jednom, sudeći po naslovu, zanimljivom tematskom izdavačkom poduhvatu, namera nam je da na ovu knjižicu ukažemo, i na prostoru koji nam je na raspolaganju, naznačimo njene osnovne osobine. No, pre nego što progovorimo o bitnijim momentima i dometu Klaićevog štiva, valja reći da je knjižica, koja je pred nama, *primer izdavačke nekorektnosti*: i pored najbolje volje, iz knjige ne saznajemo ni ime prevodioca (knjiga, tj. odlomci »prevedeni su specijalno za ovu priliku« — koju?), niti ime urednika, korektora, lektora i ostalih saradnika na ovom izdanju: tiraž ove knjižice nam je nepoznat, broj štamparskih grešaka je nedopustiv, bez obzira na to što se radi o jednom skromnom (skromnom u svakom pogledu!) izdanju, a o registru imena i o predmetnom registru da i ne govorimo. Takav primer izdavačke nonšalancije mislo uspele da pronađemo u novijoj istoriji našeg izdavaštva. No, pogledajmo šta to dr Klaić piše u svojim »probranim odlomcima« zadržanički naslovljenim, specijalno za ovu priliku: *KRECOVA DRAMATURGIJA — društvena određenost Krecovih likova*.

Iza titule, imena i naslova, bombastično smišljenog, otkrivamo štivo pisano popularno-srednjoškolskim stilom, štivo koje je u svojem najvećem delu zapravo prepričavanje nekoliko momenta iz nekoliko Krecovih dramskih tekstova, štivo koje je pogodno za površnu informaciju (i nikakvu drukčiju), štivo kojim dr Klaić pokušava da artikuliše svoju analitičku misao o društvenoj određenosti Krecovih likova (kojih? — prim. R. M.), ostajući, na žalost, njegovu i našu, tokom čitavog teksta »probranih odlomaka« na površini fabula Krecovih tekstova koje pominje i čijim se likovima bavi, ne uspevajući niti jednog trenutka da imenuje originalnu i sintetizovanu, sopstvenu misao o problemu kojim se bavi, a kada to i pokušava, onda to čini na nivou »romana za frizerke«. Šteta, jer smo jednim serioznijim tretmanom teme koja je nagoveštena u naslovu (a unutar knjige nedodirnutu u svojoj suštastvenosti), mogli dobiti vredno delo. Uz ovu, osnovnu manu dr Klaićevih »probranih odlomaka«, koja isključuje svaki dalji pokušaj promišljanja njegovog neprobranog i u celini impotentnog i jalovog pisanja, napomenimo da su »probrani odlomci« prepuni kontradikcija već u osnovnoj postavci Krecovih likova u određeni društveni kontekst, koji Klaić uzima kao posledicu i ne pokušavajući da ga analizira. Tako na prvoj stranici čitamo da je većina Krecovih likova usredsređena »na zanimanja bez prestiža«, a već na trećoj da je »vera u pokretljivost na društvenoj lestvici glavni podstrekač Krecovih likova« — No comment. Ono što dr Klaić čini jeste samo puko praćenje emocionalno-misaonih tokova Krecovih likova na razini intrige dramskog teksta, te stoga mislo u prilici da ovu knjižicu, koja je mogla biti dobrim uvodom integralne verzije dr Klaićeve disertacije, povoljno ocenimo niti kao spisateljski, niti kao izdavački poduhvat. To što je knjižica o kojoj je reč izdata kao deo programa nekakve predstave (koje? — još uvek ne znamo, možemo samo da pogađamo...) nije opravdanje za unižavanje dobronamernog čitaoca.

Vilijem Blejk: »Vječno Evandjelje«;
izbor prevod, predgovor i komentar:
Marko Grčić — Izdavač: »Grafički zavod Hrvatske«, Zagreb 1980.

Piše: Boško Tomašević

Melanholičan odgovor ruskom filozofu Lavu Šestovu (1866—1938), koji u delu »Umstvovanje i otkrovenje« (1964) tvrdi da je »Bog u istom položaju kao i čovek: i On je ispaao iz opštga, proganjan je iz Bića, pretvoren u izuzetak«, možda bi, između ostalog, mogao da bude i ovaj: da je Bog, bar donekle, u istom položaju kao i čovek, i on bi pisao stihove poput Miltona, Janga, Greja i Vilijema Blejka; pisao proročke knjige poput majstora Ekeharta, Paracelsa, Bemea i Svedenborga; crtao poput Direra, Boša, Brojgela, Goje i Magrita. Bog, naime, nema *Potrebe za vizijom*, pogotovo ne za vizijom Pakla ili Raja kakvu ima nespo-